

ION CANTACUZINO

Invitație la clasici

Mi se pare că ceva din ambianța solemnă a începuturilor de stagiune se pierde, de cînd — tot mai des — teatrele se deschid, oarecum anonim, cu reluări din anii trecuți; de cînd marile premiere — spectacole menite să dea, într-un anume fel, măsura a ceea ce vrea să fie activitatea viitoare a unui teatru — pot fi văzute din ce în ce mai rar. Mi se pare că acestui motiv se datorește impresia că o stagiune care debutează în acest fel nu este chiar bine și adînc pregătită. Considerăm că, odată cu primul său spectacol, fiecare teatru ar trebui să-și facă un punct de onoare din anunțarea planului de lucru, adică a repertoriului stagiunii pe care o inaugurează. Aceasta ar îngădui, la celălalt capăt al ei, o comparație între angajamente și realizări. La urma urmelor, de ce nu s-ar ține seamă, și în teatru, de realizarea planului?

Pentru aceasta ar trebui însă ca repertoriul, bine studiat și precizat din timp, să-și piardă caracterul de improvizație cu care teatrele ne-au obișnuit în ultima vreme. Într-un articol publicat în primul număr al acestei reviste, Margareta Bărbuță amintea directorilor de teatre, încă din aprilie, că problema repertoriului este problema centrală a unui teatru și că stabilirea lui este principala lor sarcină. Din datele comunicate, în pragul toamnei, de diferite teatre, n-am desprins un răspuns prea favorabil la această chemare.

Desigur, preocuparea esențială a conducătorilor de teatre rămîne aceea de a ajuta pe autorii dramatici romîni să creeze opere de calitate, care să exprime caracterele, avîntul, lupta și biruințele — într-un cuvînt, tot patosul epocii noastre, și nădăjduim că la capătul acestei stagiuni vom fi asistat la cit mai multe izbînzii de acest fel. Dar într-un repertoriu judicios alcătuit, pe lîngă piesele originale valoroase, trebuie să figureze și lucrările reprezentative ale dramaturgiei străine contemporane și cîteva din capodoperele teatrului clasic.

Felul cum au apărut clasicii pe scenele noastre nu dovedește însă că teatrele s-au apropiat de ei întotdeauna cu conștiința exactă a rostului și importanței lor. Deși intențiile au fost neconținut bune și realizările de multe ori remarcabile, totuși adeseori, s-a făcut apel la resursele de spectaculos ale clasicilor, resurse menite să asigure un succes de casă, și foarte rar teatrele s-au adresat operelor care prezentau greutăți majore și ridicau probleme de creație. De aceea, fără a uita însemnătatea ce trebuie să se acorde și pe care o reprezintă dramaturgia originală și cea străină contemporană, aș vrea să insist aci asupra importanței și valorii pieselor clasice în componența repertoriului teatrelor noastre.

În legătură cu adevărul indiscutabil că „pentru a face teatru de calitate e neapărată nevoie de piese de calitate“, am găsit chiar în paginile unui număr

al acestei reviste următoarea remarcă : „Iată așadar o soluție : să jucăm clasici. Nu putem nega, e o soluție bună, sigură, dar în același timp o soluție ușoară, *lectio facilior*, cum spuneau latinii pentru a desemna căile comode și imediate care nu presupun nici îndrăzneală, nici o prea mare capacitate din partea celor chemați să alcătuiască repertoriile.“

Desigur, toate acestea privesc o „comoditate“ în raport cu efortul ce trebuie depus în stimularea dramaturgiei originale de azi. Totuși, pentru cei chemați să alcătuiască repertoriul a inscrie pe lista lor și a aduce pe scenă câteva piese clasice este una din cele mai dificile încercări. În afară de faptul că trebuie să cunoască profund și integral acest repertoriu, acestor factori de răspundere li se mai cere să aleagă, din vastitatea lui, tocmai acele piese care corespund scenei, mijloacelor materiale și actorilor pe care-i au, precum și interesului publicului căruia se adresează. Înscrierea mecanică în repertoriu a unor opere, numai pentru că acestea se bucură de circulație sau fiindcă au constituit succesul unui alt teatru, nu rezolvă această problemă de cultură, de orientare, de discernămint și de organizare. Aceste condiții pun la grea încercare capacitatea celor care întocmesc repertoriile.

Iată de ce nu cred că soluția e ușoară și comodă, ci dimpotrivă. Faptul e verificat tocmai de prezența rară și intimplătoare în repertorii, a pieselor clasice mai puțin „uzate“, ca să spunem așa. Tocmai fiindcă sint puși într-o grea cum-pănă, cei ce alcătuiesc repertoriile fug oarecum de asemenea piese clasice. Dacă vom compara ceea ce s-a jucat în ultimii ani, cu ceea ce ar fi putut sau ar fi trebuit să se joace, vom da dreptate lui Al. Kirițescu, care spunea recent : „Teatrele noastre nu joacă toate piesele... — cele mai valabile și mai interesante — pe care ni le pune la dispoziție repertoriul universal și autohton. E vorba, în special, de clasicii antici și de cei francezi“ și care adăuga : „cred că ar fi nimerit ca teatrele noastre să reia tradiția cultivării unui Sofocle, Euripid sau Corneille“.

În ultimul timp, discutând asupra regiei, toată lumea pare de acord să ceară regizorilor noștri „îndrăzneală creatoare“. Dar oare, unde poate mai bine, aș spune : mai obligatoriu, să se vadească această îndrăzneală, decit în aducerea pe scenă a unei piese clasice ? Îndrăzneala își află loc aci în toate etapele procesului de creație a spectacolului, căci tot acest proces implică, pe trepte diverse, o luptă contra conformismului, contra oricărei viziuni plicticoase și prăfuite.

Chiar alegerea piesei oferă prima posibilitate. Un regizor îndrăzneț nu va alege neapărat, din opera unui clasic, piesa unanim apreciată, bucata de antologie cu valori analizate în cărțile de școală, ci își va afirma originalitatea punind în lumină o operă mai puțin cercetată și studiată, dar în care puterea sa de înțelegere și de creație își va afla un cimp larg de aplicare descoperind și subliniind — chiar într-o operă considerată minoră — trăsăturile esențiale ale geniului autorului. Astfel a făcut Jacques Copeau, la începuturile teatrului „Vieux Colombier“ aducind pe scenă *Barbérine*. Astfel s-ar putea face, de pildă, cu *Les Plaideurs* de Racine.

Îndeosebi cind te apropii de valorile consacrate, de culmile de creație ale unui autor clasic, îndrăzneala devine obligatorie. Căci aci regizorul nu se mai măsoară, ca într-o piesă modernă, numai cu sine însuși, ci cu tot ceea ce a fost realizat înaintea lui, cu o tradiție pe care trebuie s-o facă vie și nouă, cu un tipar pe care trebuie uneori să-l spargă pentru a-și deschide drumul către o înedită punere în evidență a valorilor operei. Un text nou este un teren virgin în care se găsec oricind elemente de valorificat. Dar un text clasic, ale cărui semnificații au fost rind pe rind desprinse de generații succesive de creatori, ale cărui detalii și nuanțe au fost pe rind puse în lumină, implică o sarcină mult mai grea : aceea de a găsi valențe noi acolo unde totul pare descoperit, de a extrage înțelesuri inedite acolo unde totul pare complet exploatat, de a releva noul și actualul, acolo

unde totul pare depășit și de a exprima toate acestea cu mijloace originale și vii, altele decit cele tocite printr-o îndelungată repetare. Este calea urmată de Dullin în punerea în scenă a *Avarului*, la începuturile memorabile ale teatrului „Atelier“ ; de Stanislavski în interpretarea genială dată *Nunții lui Figaro* ; de Jouvet în *Școala femeilor* sau, recent, de Jean Vilar, care a dat o viață nouă bătrînului *Cid*. Toți acești mari regizori și-au luat sarcina de a face să re trăiască capodoperele citate, încercînd să le „regăsească ritmul și sensibilitatea lor proprie“, cum spunea Baty. Dar, făcînd aceasta, au dovedit că tocmai piesele clasice sînt adevărata piatră de incercare pentru îndrăzneala creatoare a regizorului.

În același timp, piesa clasică este o măsură a darurilor și măiestriei regizorale. Felul în care adincește și înțelege opera de care se apropie, așezînd-o în ansamblul creației autorului și confruntînd-o cu caracterele și stilul epocii istorice, dovedește cultura regizorului. Felul cum știe să stabilească echilibrul mijloacelor de expresie puse în serviciul conținutului de idei al piesei, indică gustul și măsura sa artistică. Și tot în asemenea spectacole se măsoară respectul său față de textul dramatic, respect care nu este nicăieri mai obligatoriu decit în contactul cu capodoperele literaturii universale, cu monumentele nepieritoare ale limbii literare ; respect al textului care trebuie să se imbine aci, într-un echilibru perfect, cu servirea înțeleșurilor lui printr-o transpunere în spectacol făcută cu mijloacele cele mai expresive și mai îndrăznețe. Iată de ce clasicul este și cel mai firesc cîmp pentru „teatralizarea teatrului“.

Cît privește existența unui *stil* personal al regizorului, acesta nu se poate afirma mai bine decit lucrînd pe un material pe care ațiția mari regizori au lucrat înaintea sa, imprimîndu-și, rînd pe rînd, pecetea personalității și înțelegerii lor. Obligația de a fi el însuși, de a fi nou, de a da măsura unei înțelegeri, a unor mijloace de expresie și a unui stil propriu, face ca această incercare să fie în stare de a valorifica o regie de calitate. Tocmai de aceea, toți marii regizori au lucrat cu predilecție pe texte clasice și, realizînd pe acestea creațiile lor cele mai valoroase, au adus contribuții innoitoare la istoria teatrului.

În ceea ce privește pe actori, teatrul clasic este o neîntrecută școală pentru cei tineri și măsura reală a măiestriei celor formați. Rolurile clasice, mai ales cele în versuri — datorită imperativelor costumului antic sau de epocă și ale textului — constituie o școală a gestului, stilului și dicțiunii, pe care nici un curs și nici un text modern n-o pot oferi și ale cărei consecințe rodesc de-a lungul unei întregi cariere. Căci aceste roluri dau simțul plasticii, al ritmului și al echilibrului între mijloacele de expresie și trăirea interioară. Din păcate, această școală este destul de rar și anarhic frecventată, în dauna măiestriei actoricești.

Pentru frunțașii scenei noastre, rolul clasic este nu numai o ocazie de a înfățișa publicului și noilor generații de actori modelul înaltei lor măiestrii, dar constituie și prilejul unei neconținute confruntări cu un etalon permanent. Numai din ciocnirea cu piatra tare a unor valori eterne poate țîșni scînteia care aprinde flacăra talentului.

Regizorul, la rîndul său, are puțința de a da o nouă dovadă a măiestriei și îndrăznellii sale prin felul cum știe să valorifice posibilitățile, uneori ignorate, ale actorilor săi, adeseori nefamiliarizați cu asemenea personaje ; prin felul cum izbuteste să-i facă să spargă curajos tiparul rutinier în care aceștia au tendința firească de a se închide. Căci rolul clasic, confruntînd actorul cu un personaj ridicat la un înalt nivel de tipizare, face și mai flagrant cusurul acelora care „se joacă pe ei înșiși“, obligîndu-i la o innoire adîncă a mijloacelor lor. Școală pentru actori și regizori, spectacolul clasic constituie în același timp o admirabilă școală de for-

mare a publicului, pe care îl apropie de înseși marile izvoare ale creației culturale universale.

În cadrul discuției asupra spectacolului *Romeo și Julieta* de la Teatrul Național din Iași, prof. N. I. Popa spunea: „Un teatru național situat într-un oraș cu facultăți, școli numeroase și cu populație industrială, are datoria să aducă pe scenă clasicii literaturii universale, cu înaltul lor conținut umanistic și cu toată măiestria lor dramatică”. Dar oare numai în orașele cu teatre naționale sînt școli numeroase și populație industrială? Nu sînt acestea, astăzi, condiții ce se întîlnesc în toate orașele cu teatre, din regiuni? Dacă este așa, afirmația devine valabilă pentru toate aceste teatre, căci pentru publicul lor, alimentat de populația industrială, de școlile numeroase, de toată masa iubitorilor de teatru ce s-a format în ultimii ani, umanismul și măiestria clasice constituie cea mai bună „introducere în teatru”. În jurul spectacolelor clasice s-ar putea crea, acolo, o adevărată emulație — interpretării rolurilor clasice din diferite teatre făcînd schimb de experiență între ei, critica și oamenii de teatru din Capitală fiind prezenți la asemenea premiere, pentru ca o discuție vie, creatoare, în jurul acestor spectacole să aibă loc atît pentru folosul colaboratorilor spectacolului cit și al publicului local.

Desigur însă că teatrele naționale sînt chemate, cele dintîi, să facă loc treptat, în repertoriile lor, marilor capodopere universale. Aceste spectacole nu trebuie însă să dispară de pe afiș după o stagiune sau două, ci să constituie baza repertoriului permanent al teatrelor, pentru a fi la îndemîna noilor generații de spectatori ce se apropie fascinați de lumina rampei. Trebuie să se pornească curajos și sistematic, spre o reactualizare a clasiceilor, dincolo de ocaziile comemorative. E drept că unui asemenea interes, oarecum calendaristic, i-am datorat, în stagiunile trecute, spectacolele Schiller care au constituit o dovadă elocventă a ceea ce am afirmat mai sus, atît prin valorile cit și prin erorile lor. Am văzut însă cu mirare că, dintre toate teatrele bucureștene, tocmai Teatrul Național nu a găsit atunci prilejul de a monta o piesă de Schiller. Și se pare că cei 350 de ani de la nașterea lui Corneille, impliniți în acest an, vor trece neobservați din păcate, fără a prilejui readucerea versului clasic francez în fața publicului spectator. Nu e oare regretabil că asemenea comemorări, la care sînt atenți toți oamenii de cultură ai lumii, rămîn neobservate tocmai de oamenii noștri de teatru, nepăsători la gloria unor membri din familia lor?

Iată argumentele pentru care ni s-a părut necesară această invitație la clasici, care este, oarecum, și o invitație la curaj.